

פרק כה נושא ראשון. פסוקים א-ז.

הנושא: כיבוש ירושלים על ידי הבבלים.

מחנך: בספר "איכה" מקונן ירמיה "לא האמינו מלכי ארץ כל יושבי תבל כי יבוא צר ואויב בשערי ירושלים". אולי תוכלו להסביר למה לא האמינו?

תלמיד אחד: משום שירושלים היתה מבצר חזק מאד.

תלמיד שני: משום שגם הגויים הכירו שיש כוח עליון המגין על ישראל.

מחנך: נכון מאד. יש לנו היום מעט ידיעות על ההשפעה ועל הרושם של שתי ממלכות ישראל על הגויים מסביב. דיו פסוק זה ללמדנו על כך, אם כי יש עוד פסוקים כאלו. במשך שמונה מאות וחמישים השנים של קיום עם ישראל בארץ, הסתכלו כל עמי הסביבה על עם ישראל כעל פלא מיוחד במינו. מפעם לפעם ניסו להילחם בהם, ולפעמים הצליחו, אבל בדרך כלל בימים ההם התגבשה האמרה שנשארה בתוקפה גם לאחר שהאשורים והבבלים התגברו על ישראל, ואשר נמסרה לדורות במגילת אסתר מפי יועצי המן: "אם מזרע היהודים מרדכי אשר החילות לנפול לפניו – לא תוכל לו, כי נפול תפול לפניו" (אסתר ו ג). רק הגזירה משמים שירושלים תיפול לפני שונאיה היא שנתנה את העוז בידי הבבלים לעשות מה שעשו, כפי המתואר בפסוקים אלו.

אין כל ספק שבמשך השנה וחצי שנמשך המצור, לא פעם אחת חשבו הבבלים לסגת מתוך אמונה שהקרב לא יצליח. אבל משמים החזיקו אותם שם, עד אשר נבקעה העיר, המלך ברח ונתפס, ובניו נשחטו לנגד עיניו.

אירע מה שהוזכר עם ישראל פעמים רבות כי יארע, וקשה היה להאמין בו גם למאמינים הגדולים ביותר. תמיד קיוו כי עוד תימצא זכות, וברגע האחרון ימנע חורבן העיר, העיר שגם בשנות ירידתה היתה הקדושה והטהורה ביותר מכל מקום אחר בעולם.

מאז נכבשה העיר ונתבטלה מלכות בית דוד לא חדלנו להתאבל עליה ולהתפלל על בניינה ותקומתה מחדש.

ראו אלו תאריכים של החורבן נזכרים כאן?

תלמיד: החודש העשירי בעשור לחודש.

מחנך: זהו עשרה בטבת, שהוא יום צום לנו עד היום הזה. טבת הוא העשירי לפי מניין החדשים מניסן.

תלמיד: לפני כמה שנים אירע הדבר?

מחנך: זכרו, יש בתורה פרשת שלח, פרשת המרגלים. ירושלים חרבה בשנת שלח לאלף הרביעי. עתה נעשה חשבון לפני כמה שנים היה הדבר. עתה שנת תשל"ה לאלף השישי.

נכתוב מספרים אלה על הלוח:

5735 היום⁵.

3338 אז

2397 לחורבן הראשון.

תלמיד: ולפי החשבון הכללי?

מחנך: ראשית כל יש לחזור על מה שכבר הזכרנו, כי בספרי הגויים והנמשכים אחריהם מבין היהודים תמצאו תאריך שונה. אבל לפי החשבון שלנו על פי "סדר עולם", שהוא ספר הכרונולוגיה של התנאים, יהיה זה לחשבונם שנת 420 בערך (יש איזה הבדלי תאריכים קטנים בעניין זה, וגם חילוקי דעות). אבל הם אומרים כי זה היה בשנת 586, וכפי שאמרנו רבים לא יודעים כי יש כאן הבדל של 166 שנים, והולכים אחר התאריך המצוי בספרים הכתובים שלא על פי המקובל בידינו.

בפסוק זה נזכר תשעה לחודש בלי שם החודש. בספר ירמיה (נב ו) נאמר שזה היה בחודש תמוז. כאן השמיט ירמיה את החודש, אולי כדי שלא יקבעו צום ביום זה, כשם שקבעו צום בעשרה בטבת ובתשעה באב, וכן משום שלמעשה עיקר ההבקעה היה ב"ז בתמוז, ויש קצת חילוקי דעות בפירוש עניין זה.

נושא שני. פסוקים ח-כא.

הנושא: שריפת בית המקדש.

מחנך: לאחר כל מה שעשו הבבלים בארץ, האם היה להם איזה הכרח לשרוף את בית המקדש?

תלמיד: כל מה שמתואר בפסוקים אלו הם מעשי פראות ורשעות. נבזזו בא לו לעם נכנע, ושרוף מכלה והורס.

מחנך: כפי שאמרנו, בודאי גרמה לכך התלקחות הרשעות בקרב הבבלים. אולם היה להם גם חשבון ברור, הם ידעו שאם בית המקדש ישאר קיים, הוא יהיה מקור לחידוש הכוחות

5. בזמן כתיבת שיעורים אלו.

של עם ישראל. הם לא הבינו כמה גדול כוחו של בית המקדש, אבל הם ראו זאת, הם שמעו זאת במשך שנים רבות מאד.

בית המקדש גם היה בניין חזק מאד, מאבנים גדולות ועצומות היה בנוי. אמנם גגו היה מעץ, והיו בו גם חלקים אחרים מעץ, שעשויים היו להתלקח, בכל זאת היתה התמוטטות של האבנים החזקות, הן בבית המקדש הראשון והן בבית המקדש השני, תוצאה מן העובדה שהשכינה הסתלקה מבית המקדש. זה גרם זעזוע גדול יותר מאשר האש. מאש בלבד כמעט לא יתכן שבניין כזה יתמוטט.

ירמיה מתאר בקיצור רב מה שהתרחש. בספרו השני הוסיף קצת פרטים. נראה ונשנן מה הם הדברים שהוא כותב כאן עליהם במיוחד.

תלמיד: הוא שרף את בית ה' ואת בית המלך ואת כל בתי ירושלים.

מחנך: ראו מה עוד שרף, קראו במקרא וגם ברש"י.

תלמיד אחד: כל בית גדול, ורש"י מפרש כי הכוונה לבתי הכנסיות שמגדלים בהם תורה ותפילה.

תלמיד שני: האם היו בתי כנסיות בישראל בימי הבית הראשון?

מחנך: שאלתך היא התשובה. כאן כתוב שהיו. שימו לב יפה לביטוי של רש"י, "שמגדלים בהם תורה ותפילה". עיקר התפילה היתה בבית המקדש, אבל בבתי הכנסת גידלו, חינוכו והרגילו כיצד להתפלל. מקומות כאלה היו קיימים במשך כל הזמן, בהם התאסף העם לכל דבר קדוש ונחוץ.

תלמיד: אבל זה לא היה כמו היום.

מחנך: הסדרים בודאי היו שונים, וכן לא היה נוסח תפילה קבוע כל כך. אבל בתי כנסיות התקיימו כל הזמן. זה מה שהגמרא אומרת ורש"י מביא כאן, ואל תשימו לב למה שתשמעו לפעמים כי בתי הכנסיות התחילו להתקיים בבבל ובימי הבית השני. אולי דומה יותר תוכן בתי הכנסת שלנו היום לבתי הכנסת המאוחרים, לאחר שנקבע נוסח התפילה ועוד, אבל עצם העניין של בתי כנסיות היה קיים כל הזמן. ראו עוד מה עשה?

תלמיד: נתן את חומות ירושלים, שיבר את העמודים, ולקח את כל הכלים.

מחנך: העמודים הם מעשי אמנות, נפלאים ועתיקים. ראוי היה להם לבבלים לשמור עליהם מפאת ערכם היקר. אבל הם פעלו תוך פראות. לאחר ששיברו את העמודים היתה לפניהם רק ערימת נחושת בעל ערך לא גדול.

תראו במה נבוכדנאצר עורך את סיום החורבן?

תלמיד אחד: בהמתת השבויים האחרונים, שר הצבא וששים אנשים אתו.

תלמיד שני: לא נזכר כמה אנשים הגלה.

מחנך: בפסוק יא כתוב "ואת יתר ההמון הגלה", לא רבים היו הגולים, כי חלק גדול מת ברעב, בדבר, ובחרב. נבזראדן רב הטבחים עשה לאחר מכן הרג רב נוסף באנשים מישראל. בספר ירמיה (נב ל) נאמר כי כל הגולים היו פחות מחמשת אלפים נפש (לפי זה לא היתה הגולה היהודית בבבל גדולה, אלא אם כן נצטרפו אליהם שרידי עשרת השבטים).

נסכם עתה את התאריכים הנזכרים בפרק, שהם ימי צום וזכרון לדורות.

תלמיד אחד: הצום הראשון הוא עשרה בטבת, ביום שהביא מלך בבל צבא לצור על העיר.

תלמיד שני: בחודש החמישי הוא חודש אב בא נבזראדן לירושלים.

מחנך: הוא בא בשביעי לחודש והחל בטבח, הוא נכנס לבית המקדש וחיללו. לאחר מכן הציתו בו אש בתשעה באב לפנות ערב, ועיקר שריפתו היתה ביום העשירי באב.

הצום נקבע בתשעה באב, שבו נשרף גם הבית השני. אולם אנו נוהגים קצת אבילות גם ביום העשירי לחודש, מפני שבו הושלמה השריפה האיומה.

יש בפסוקים אלה גם על צום נוסף שאנו צמים מדי שנה. האם אתם נזכרים בשמו על פי פסוקים אלה?

תלמיד אחד: צום גדליה.

תלמיד שני: שמעתי פעמים רבות שם זה, וגם צמתי, ולא ידעתי מי היה גדליה זה.

מחנך: אתה אינך היחיד. משום כך נייחד שיעור מיוחד לעניין זה. נעשה זאת בשיעור הבא.

נושא שלישי. פסוקים כב-כו.

הנושא: צום גדליה.

מחנך: בפסוקים אלה המקור לצום שחל למחרת ראש השנה, והנקרא בשם צום גדליה. תארו לי מה מקור הדבר. אני מבקש לשמוע לא תיאור פרטים בלבד, אלא גם קצת התעמקות בעניין.

תלמיד: אני חושב שגדליה היה בוגד כי הסכים לקבל שלטון מרוצח אחיו ומחריב ארצו. כך קוראים בכל העמים לאנשים המסכימים לשלוט בארץ לאחר שמלך שונא כובש אותה ומתנהג באכזריות.

מחנך: זה נכון, אבל במקרה זה יש להסתכל על הדבר בעיניים אחרות. ירמיה דרש במשך כל הזמן שהעם יקבל עליו את עונש הכניעה למלך בבל, כי זו גזירה משמים שאין למנעה, ומוטב שישארו בחיים. כאשר נהרסה הארץ על ידי המלחמה, ומלך בבל הסכים להשאיר מעט אנשים בארץ, ראה גדליה לחובה לקבל עליו את התפקיד. יתכן שגם התייעץ עם ירמיה. אמנם ירמיה עצמו לא הסכים להשאיר בארץ, והצטרף לגולים, כדי להיות אתם יחד בצרה, אבל הוא חזר ונלווה לגדליה ואנשיו. כל זה מתואר בספר ירמיה (פרקים מ, מא).

תלמיד: האם לא הרג ישמעאל את גדליה מפני שחשבוהו לבוגד?

מחנך: לא מצאתי כדבר הזה בשום מקום. אבל לי נראה שישמעאל הצדיק את מעשיו בזה, שגדליה היה איש שלא מזרע יהודה ובית דוד, וקיבל שלטון בארץ יהודה, מידי הרוצח הבבלי.

תלמיד: ובכן יש כבר סניגוריה גם על ישמעאל הרוצח.

מחנך: לא אתנגד. הפעם זו באמת סתם סניגוריה אפשרית. אמרתי מראש שאין לי מקור לכך. אולם בשים לב למה שמתרחש במקרים כאלה בעמים אחרים – אני מרשה לעצמי לומר כן.

אכן העובדה כי חכמינו קבעו צום ביום הריגתו, מעידה כי יש להגיד "להבדיל" על מקרה זה, כמו שיש לומר "להבדיל" על כל מאורע בחיי ישראל שדוגמתו אירע באומות העולם. גדליה עשה מתוך כוונה טובה וטהורה, ופעלו היה לטובת ישראל. על ידי כך נשאר זכר לישוב היהודי בארץ. במותו נתרוקנה הארץ.

ראו איזו גולה חדשה נוצרה אז?

תלמיד: האנשים שהיו עם גדליה הולכים למצרים.

מחנך: כן, כפי הנראה היו מעט יהודים במצרים קודם לכן. עתה הוקם שם ישוב גדול. במשך הזמן אף הקימו שם מעין בית מקדש. פורענויות רבות עברו על הישוב היהודי במצרים, אבל הוא נתקיים זמן רב. גם שם היה ישוב יהודי במשך כל ימי הבית השני, שגדל לאחר חורבן הבית, אבל לא היה דומה כלל לישוב היהודי שבבבל. בגלל סיבות שונות לא היתה הרבה תורה בחיי היהודים במצרים. על כן גם לא השאירו רושם ניכר בתולדות ישראל, שלא כמו הגולה בבבל, שמתחילתה יסדו שם הגולים עם יהויכין ויחזקאל בראשם מקום תורה גדול, שעד היום זכרו אינו מש מתוכנו, על ידי התלמוד הבבלי שסודר שם על ידי המתישבים במאות הראשונות לאחר חורבן הבית השני, שהיו המשך לגולים שלאחר חורבן הבית הראשון. ראו באיזו נעימה מסתיים ספר מלכים?

תלמיד: בנעימה של עידוד. יהויכין משתחרר והוא מכובד כל ימי חייו.

מחנך: אוי ואבוי לנחמה כזאת, שמלך ישראל צריך לקבל לחם חסד מיד מלך גוי. אוי לנו שעלינו לשמוח במעט הטובה שעשה לנו העם שהחריב אותנו. לא כאלה צריכות היו להיות תוצאות מלכות ישראל. אוי נא לנו כי חטאנו!

בכל זאת אל נשכח כי סיימנו ללמוד על תקופה גדולה, גדולה מאד בתולדות ישראל ובתולדות העולם כולו.

הערה כללית:

ה"שיעורים המוכנים" הפכו להיות כחיבור נוסף לספר מלכים. תוך הגהת מהדורה זו, המופיעה כשבע שנים לאחר המהדורה הראשונה, שנדפסה כצילום מן הכתוב במכונת כתיבה, הייתי לפעמים נרגש מאד מחיבור זה, שבו היתה לי אפשרות להשתפכות נפשית על עברנו המלכותי, הרבה יותר מאשר ב"דעת סופרים" הצמוד לפסוקים. נדמה לי כי לא אפריז לומר כי כל קורא בשיעורים אלה עלול להגיע להתרוממות נפשית מסויימת, וללמוד לקחים נכבדים למדי (אף כי אפשר שיהיו גם מבקרים על דרך הדיון בגדולי הדורות הראשונים. כלפי זה אשתמש בביטוי של רמח"ל בספר חוקר ומקובל: "הדיבור יפה היום מהשתיקה", ומי שבידו לעשות מלאכה טובה יותר – יבוא ויעשה).

עם זאת אדגיש כי השיעורים האלו זקוקים גם ל"דעת סופרים", ששם צויינו גם מקורות.

אבינו מלכנו- את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח!